

Гу 250-рочніци грекокатолицкей парохіі у Руским Керестуре
/1751-2001/

ШТРЕДЗИСКО И РОЗСАДНІК НАШЕЙ ПРОСВИТИ И КУЛТУРИ

- Виходзиско и сходзиско шицких Русинох у дунайско-савско-дравским медзиричю

Руски Керестур нам знани як найвекши руски валал у жемох южных Славянох, у Бачкей, Сриме и Славоніі. Таки бул у давніни, таки є и нешка, гоч тераз уж у дацо иншакей фурми, а и у иншаких, най так повем, державно-политичних обставинох. Одноши ше на тото же кед и наставал, и кед ше розвивал, и кед ше найбаржей розвил, през полни два и пол століття, Руски Керестур, ведно з другима рускими местами у Бачкей, Сриме и Славоніі бул у составе єдней держави: перше Австриі, вец Австро-Угорскей, та Кральовства Сербох, Горватох и Словенцох, вец Кральовства Югославіі, и на концу у Социялистичней Федеративней Републики Югославіі.

Нешка то не так. Од 1991. року Република Горватска ше оддзелела од тедишней СФР Югославіі и постала самостойна держава. Цеком рокох, котри ше одвивали теди, република Сербия з Чарну Гору творя Союзню Републику Югославию. Без Словеніі, Горватскей, Босни и Герцеговини и Македоніі. Кажда за себе постала припозната окремна самостойна держава. Так зме, Руснаци, подзелени на вецей терашні держави. Аж и три, кед вежнеме до огляду и Босну и Герцеговину. Треба ише доложиц и штири роки, 1941.-1944., у котрих ше Руски Керестур, ведно з цалу Бачку, находзел у фашистичней Хортийовой Малярскей.

Як наставал Руски Керестур, о тим тераз не будзем писац, бо то уж, меней-вещей, надосц познате. Повем лєм тельо, же до Руского Керестура предки почали досельовац зос Горніци 1745. року.

О даскельо роки по приходу оформена (мошна) церковна организация

Познате нашо, руске, намаганє за збиваньом до громади, моцним вязаньом єдних за других. То доказує и праве започата тема: Керестур. Нешка Руски Керестур, а у чаше о котрим ту пишем Бачкерестур. Но, та, лєм о даскельо роки, шицкого шейсц, як ше приселели до Бачкерестура, Руснаци ше организовали до парохіі своєй греко-католицкей вири и

церкви. Було то 1751. року и такой подпадала под Калочске навлaдичество у Малярскей, бо теди ише не исновало Крижевске владичество, основане 26 роки потим.

Гоч на ширше подруче Бачкерестура приселели перши II фамелиї, шейсц роки скорей, у року 1751. до Бачкерестура приселели Руснаци у векшим числе, та праве того истого року их уж тельо було, же себе основали, формировали парохию. Жили ту 120 малженски пари, а 1756. року було понад 300 души, котри ше могли споведац. Кед ше тому доложа и дзечи, котрих могло буц коло 100, Бачкерестур числел и 400 до 500 руских жительох. А то, вец, уж красне число за потребу, аж и нужду, за снованьом организациї, организованого насампредз вирско-церковного, животу, теди у рамикох постановеней парохии.

Дваец два роки потим, 1773. року, у Бачкерестуре жило 3II фамелиї з 1778 жителями, а 8 роки пред самим концом ХУIII столїтия, 470 пари зос 2.100 душами. Так з малого Керестура за даскельо денениї настал вельки руски валал. Вон ше у цалим околїску, окрем Кули, перши и населел после велїх, турецких войнох, после котрих ту було пuste и без жительства. Нужне доложитц, же тедишнї австрийски власци допушовали же би ше до Керестура, неолуга и до Коцура, присельовали лем Русини католики, цо пове у нашим виїмку, грекокатолики. Вона, держава, преїга своєї управи, у тим случаю, у Кули, додзельовала новодоселенцом жеми же би ю обрабляли и єден час ошлебодзовала од плацения порциї и других даваньох. Було то прицагующе за наших предкох на худобней

Горніци у котрей ше чежко жило, и гу тому овисне од газди, чий селянин бул крипак. Правда, ту могли присельовац лем шлебодняци, грекокатоліци Русини, спрам того без обовязки спрам свайого пана, котри, попри других правох, мал и тото же би одобрел, чи не одобрел, висельоване з його маєтку. Так до Бачкерестура приселели Русини грекокатоліци, гоч, най спомнем лем як епизоду, пришло и даяке число Русиных православней вири, але вони швидко шезли з керестурского хотару. Лебо ше врацели на Горніцу, лебо преселели до околних православних сербских валалох та ше там претопели до, найчастейше, Сербох.

Та так, ниа, на самим початку другой половки ХУІІІ століття у тедишнім Бачкерестуре, нешка Руским Керестуре, маме добре організовану парохию истей вири и церкви.

Перша церква збудована два роки по снованю парохиї -
з плетеру и омаснена з блатом

Нашо Керестурци не чекали длуго ані же би себе вибудовали церкву. Лем два роки по снованю парохиї, подзвигли, 1753. року, и церкву. Дошлебодзел калочански архиепископ Франц Клобушицки. Поставена була углавним на тим месце на котрим ше находзи и нешкайша, сучасна церква, и до ней ше могло месциц коло 500 людзох. Турня ей була дрвена, а мури оліпени плетер. Ограда ей було проше. У 1762. року є пооправяна, а 1778. року дослужена, та ше мушело постарац нову вибудовац. То ше збуло дакус познейше. Припомнем же коло тей першей церкви бул и теметов, спрам старого

руського звичаю. Як видно, находзел ше у стред валала, але ше познейших рокох преселел, по розказу власнох, зоз валалу, на його конєц, на правим боку од виходу драги за Кулу, дзе ше и нешка находзи.

Кед ше могло, приступело ше вибудови новей церкви: 1784. року кед парохом бул Петро Копчаї. Правда, гвари ше же вибудов почала и скорей, уж 1772. року, гоч би ше могло и так розумиц, же ше теди почал набавяц будовательни материял, котри ше почал будовац до церкви 12 роки познейше. Було неабходне, бо перша церква була не лем дотрайчена, але и пречесна за телї души, кельо уж було Русинох у Бачкерестуре. Пенєж углавним обезпечовали сами парохияне, а державни власци ше оглушели на вимогу же би и вони допомогли. Та, и заш лем, сам найвисши верх держави, царица Мария Терезия, дала за тоту нову керестурску церкву 4000 форинти. Як ше подняли, так и витирвали: Керестурци поднесли вельку жертву, же би вибудовали не лем вельку, таку яка им була потребна, але и красну церкву. Напевно вельо коштала. Зоднука є ушорена о дзешец роки, а 1791. року поставени иконостас и казательница, по коштало дальши 2.300 форинти.

Прешло ише 100 роки кед керестурска церква омальована зоднука ознова - 1893. - 4. року, але воно не було удатне, та церква страцела од першей своєї слави и краси. Аж на початку ХХ. столїтия, 1906. року, церква була преширена, кед ю докончили 1907. року на бокох и на предку, на главним уходзе, так же церква достала форму крижа, яка є и нешка. Пошвечена є на чесц св. Отца Миколая, та тот, дзень и кирбай у Керестуре, од теди по нешка. Лем то тот летушнї Миколая, кед ше означує преношенє його мошох. Вироятне же ше то збуло прето, же вжиме, кед пада узвичаєне швето Миколая, 6. децембра, не барз удатне отримовац и кирбай, та ше прешло на тот летушнї термин, 9. мая, як ше одбува и тераз. Окрем того, преношенє мошох святого Миколая зоз Малей Азії до Италиї мало и символ зблїжованя заходного и восточного християнства.

Школа - кеди и парохия

Керестурци не часели анї хвильку зоз образованьом. Такой з парохию основали, и почали з поучованьом своїх дзецох у порядней школи, спрам того 1751. року, гоч ту треба уложиц того оздаль, бо перши вистки о тей школи исную од 1756. року. Учитель бул Йоан Полинчар. Року 1771. учителем бул Йоан Надь, од теди з контрактом, а до служби бул вжати 1760. року. До школи ходзели 28 хлапци и лем два дзивчата, по бешедує

о третману єдних и других, кельо у фамелїї, тельо и у цалосним дружтве свойого часу. Учело ше по руски, гоч ше учело и по мадярски, а випатра и по латински, котри язик бул у тот час службови у цалей Австриї, але и у цалей Европи, окрем єї Востока. Математика ше не виучовала, бо же ше то по руски не мож учиц .

Церква Водици при Керестуре дзе ше озбтруе наивекше число наших паломнікох

З початку школа була валалска, та ю валал и финансировал. Так виберал и учителя. З часом достала и мено конфесийна, цо пове церковно-вирска, и далей валалска. Збуло ше аж познейше, под сам конец XIX. столїтя, же

школа и у Бачкерестуре постала державна, гоч ше тому противели руски жителє, бо исновала загроженосц же ше уведзе службови мадярски язик, после значного осамостосєня Мадярскей од Австриї 1868. року. То ше конечно и збуло и таке остало по конец першей шветовой войны, покля ше у школи не шмел виучовац нїяки други язик, особено не руски, але лєм мадярски. Заш лєм длужни зме спомнуц даскелїх учительох, котри зохабели шлїди за собу не лєм у самим Бачкерестуре, але су од значєня за цали руски народ у тих крайох, ише док не исновала державна, мадярска школа: медзи нїма бул и учитель Дюра Магоч, а пред нїм Франц Канюх. Цикаве же учитель бул и панонец Йоан Сивч, аж цо вєщєй и як главни учитель, цо значи же учительох було вєщєй. И священїк Андрїй Лабощ служел як учитель. Главним учительом 1855. року постал Петро Кузмяк, и таким остал по 1892. рок. И нешнї школски центр у Руским Керестуре ноши його мено. У тим училищу закончели, лебо започали, свойо висше школованє и школяре зоз Сриму и Славонїї. Керестурским учительом бул и Михайло Врабель, котри видал, теди уж другу, збирку руских народних писньох “Руски соловей”. Первотне то зробел Миколай

Нодь коло пол століття скорей у Бечу, а Врабель у Будапешту, дзе друковал и новини на руским языку “Неділя”.

Висельованє до Сриму и Славонїї

Бачкерестур нагло роснул и у газдовстве и у жительство, нательо, же вецей у нїм не було надосц места за шицких. Прето з нього почали висельовац. Перше до Шиду 1802. року, дзе исновал вельки маєток Крижевскей епархїї, хтора основана коло два и пол децениї пред тим, 1777. року, зос шедзиском у Крижевцох. Так и керестурска и шицки познєйше формировани нашо парохїї подпадли и остали под юрисдикцию Крижевского владичества, аж по нешка.

Русини з Керестура, после Шиду, такой почали пресельовац до наших Петровцох 1834. року. Исную жридли до котрих не мож буц подозриви, же ше то збуло и скорей, але не з Керестура, аж и коло пол століття пред тим, дагдзе у остатней тречини ХУІІІ століття. Але, нас ту цикави перше спомнуте пресельованє зоз Керестура, та то остава точне, же до нашого и нешка найвекшого места у Горватскей нашо предки з Керестура почали приходзиц, купуюци хижи и жеми, од старобивательох, 1834. року. Менша часц их пришла зоз Коцура, пре исти причини, и на исти способ як и з Керестура. У половки ХІХ століття почал звишок Керестурцох висельовац и до Шайкашскей у Бачкей, цо пове и до Дюрдьова, односно Господїнцох. Тиж так у половки спомнутого століття преселюю Керестурци и до Вербасу, а до Нового Саду и скорей, ише и концом ХУІІІ століття. Перши грекокатолицки священїк у Новим Садзе бул Силвестер Бубанович у новооснованей грекокатолицкей парохїї 1780. року.

После Шиду и Петровцох Руснаци з Керестура до наших крайох, у Сриме и Славонїї, преселюю ше до Беркасова, до Бачинцох и до Привиней Глави недалеко од Беркасова у Фрушкей Гори. До Бачинцох ше Руснаци почали присельовац у половки ХІХ століття, кеди и до Миклошевцох, 1849. року. До конца истого и початку ХХ століття з Керестура виселюю Руснаци и до Пишкоревцох, Раєвого Села. Воно поста-ло и парохия, под котру спадаю и Русини грекокатолицки з околних валалох: Гунї, Дюрицох, Рачиновцох, Бошнякох, Жупанї, Вербанї, Солянох, Дреновцох, Отоку, Комлетинцох, Привлаки, Винковцох, Андрияшевцох, Церни. Бул то и час кед Руснаци з Керестура, гоч и з других местох, почали досельовац и до Андриєвцох при Славонским Бродзе, котри маю и власну каплицку. Припомнїме же з Андриєвцох и наш крижевски владика Гавриїл Букатко. У Андриєвцох перши крочаї свойого

дзєцинства препровадзел и наш найвєкши живуши писатель Михал Ковач, а ту на приклад народзени и нешнї секретар Союзу Русиных и Украинцох Рєпублики Горватскей, юрист Гавриїл Такач. Його оєц Янко, бул активни член перших Управних целох Союзу Русиных-Українцох Горватскей од 1968. року та далєй. А и сам Гавриїл ше вчас, за студентских часоx, укапчал до його активних дїялносцоx, насампредз младежских таборованьох, нешнїх лєтних школох и снованю нашого дружтва у Загребе.

Руски Керестур – мац и
глава шицким Руснацом
у Бачкей.

Срїме и Славонїї

З остатнїх сообщеньох видно яку улогу и значенє ма Руски Керестур за шицких Русиных у Бачкей, Срїме и Славонїї: одтамаль ше висельовали и творели нови руски населєня, нови штредзиска руснацтва, най повеме праве и русинства. Русини ше наволовали и предки нешнїх наших Украинцох, котри до Славонїї присельовали концом ХІХ и початком ХХ столїтия. Уж пре саме тото, а и пре вельо другого, тиж так важного и значного, цалком розумлїве же ше

Руски Керестур трима як матка и глава шицких Руснацох, Русиных, праве у тих наших крайох, од Бачкей, преїга Срїму по Славонию, и далєй, Мославину, та и Загреб, часточнє аж и по Босну. Тото важне прецо така репутация, ниа:

Перше, Руски Керестур нешка, як и на початку, пред 250 роками, нашо найвєкше руске место з понад 5.000 жителями, вєкшином, аж и понад 95

одсто населене з Руснацами. Ту нешка найвекши и найвисши школи на руским язика, не рахуючи Нови Сад дзе уж шедзиско факултетного образования наших младих кадрох. Особено, кед не и виключне, то значне за гумани поволаня, переважне учительох, наставнїкох и професорох руского язика и литератури, як основи отримованя каждого народу и його просвити и культури.

Же би ше дошло по тоти и таки високи успихи було нужно, аж не обкеруючо, зробиц вельо и витвориц ише вещей, най так повем, на нїзшим уровню, але без котрого и такого нїзшого уровню би не було анї того цо нешка маме. Заняцох и подняцох ест барз вельо. Спомнем лем даєдни, можебуц баш анї не наймаркантийши, але по моїм думаню праве таки яки нас створели, яки зме.

Такой по закончатку першей шветовой войны, влесе 1919. року, у Новим Садзе основане Руске народне просвитне дружтво. Участвовали и гласали за нього делегацийї, висланства, зоз шицких наших валалох, та так и зос Сриму и Славонїї. Медзи иншима одлученями, цо окреме важне, заключене же би и язик, з котрим ше будзе служиц у друкованю часописох и новинох, бул тот бешедови, руски, з котрим шицки и нешка бешедуєме. Не було легко принеєц таке ришенє, бо були и жаданя, же би кнїжовни язик бул не руски, русински, але таки з яким наш народ не комуникує медзи собу. Кед би ше так збуло, вельке питанє же чи би з нашим язиком и цалосну культуру и просвиту нешка було так як є. Бо, народ би не прилапел тот други язик як свой, и вироятне би ше прихилел тому другому цо му є найблїзши, и з котрим бешедую його перши сушеди з котрима ведно жиє. Же би руски бешедови язик насправди постал и кнїжовни, литературни, др. Гавриїл Костельник двацетих рокох ХХ столїтия написал, а Руске народне просвитне дружтво друковало, граматику руского язика. Вона актуална и нешка и на єй фундаменту ше и далєй розвива наш бешедови и литературни язик, односно так постал штернасти славянски язик, лебо як го даєдни науковци наволоу, микроязык у славянским ареалу.

Понеже означуєме 250-рочицу парохїї Руского Керестура, важне повесц, указац, же и Руске народне просвитне дружтво, и одлученє о руским бешедовим як литературним язика, и його нормированє зробели, подняли ше и витворели го праве священїки керестурскей парохїї. Здогаднїме ше: Дюра Биндас и Михайло Мудри предняци РНПД, обидвоме родом Керестурци и ту службовали, у тутейшей парохїї. Др Костельник тиж так Керестурец. Єден час служел у парохїї и церкви свойого валалу, як розумлїво, як священна особа. Указуєм и на владику др. Дионизия

Нярадия, котри тиж так барз потримовал и порушовал аж таки рух у просвити култури и взагалі ідентифікації, та еманципації и конституюваню руского народу у дунайско-савско-дравским медзиричю. То уж штирме діяче просвити и култури з керестурскей парохиї, котри не превозишли лем хотар свойого валалу, але су взагално руски, нешка мож повесц, и українски. Бо шицки вони були свидоми походзеня нашого руского народу, котри ведно, з нешніма Українцями, истей грекокатоліцкей вири: и їх парохиї спадаю под Крижевске владичество, як и руски, и им владика, теди бул, и нешка є, тот исти котри и шицким другим Русином.

Друкерия “Руске слово” у Руским Керестуре

Руске народне просвитне дружтво такой по формированю почало видавац руски народни календари на руским язичу, потим и “Руски новини”; о даскельо роки и други кніжки, а вец и дзешински часопис “Наша заградка”. Шицко то за шицких Русинох у тедишней Югославії, лебо у нешкайшей СР Югославії, Босни и Герцеговини и Републики Горватскей. Правда, єден час “Руски новини” виходзели и у Горватскей, односно там перебували священіци, одвичательни редакторе. Виходзел и часопис “Думка” у даскелїх редакційох, найвенеї, найчастейше, у Горватскей, а остатня серия праве у Руским Керестуре. А наша “Нова думка” праве од

тих думкох превжала часц свойого мена, з тим же є Нова... , бо, по правдзе и гей є нова, у одношеню на гевти по виходзели медзи двома шветовима войнами.

Рускокерестурска парохия була видаватель вирских и церковних кнїжкох и календарох и после другой шветовой войны. Особено од 1967. та аж по teraz. И заш за шицких Русиных з обидвох бокох Дунаю, та и Сави, най повем. Особено Християнски календар виходзел у окремним виданю лєм на сучасним украинским язика за грекокатолїкох, котри ше служба з нїм праве у тих наших крайох, Сриме, Славонїи и Босни.

Уж сом спомнул же аж штирме предняци цалосного просвитного и культурного животу Русиных у тих крайох походза з Керестура и його парохии, як священїци и єден владика. Треба teraz повесц же Керестур, його парохия, дала ише двох наших владикох. То Яким Сегеди, бувши длугорочни парох керестурски, teraz помощни владика Крижевски, и Яким Гербут, владика грекокатолїкох у Македонїи. И покойни владика др Гавриїл Букатко вязани за Керестур, гоч є родом зоз Андриєвцох: перебувал, жил и бул як капелан у Руским Керестуре дзе започал свой священїцки живот. На концу, и умар у Руским Керестуре, та є у нїм и поховани, у його парохияльной церкви, пред олтаром, опрез царских дзверкох, обок, тиж ту похованому владикови др Дионизийови Нярадийови.

Окрем нїх, нужно повесц мено тиж так длугорочного пароха рускокерестурскей парохии, Михайла Макая, котри пароховал вецей децениї у своїм валалє, дзе є народзени 1922., а умар, 2000. року и поховани на тутейшим теметове. Бул и учашнїк антифашистичней и народношлєбодительней борби 1941.-1945. у борбових єдинкох од Войводини по Славонию, по лєм потвредзує його вельку любов за свой, алє и кажди други народ, и їх шлєбоду и мир. Бул редактор и видаватель “Християнского календара”, єдного по руски, а другого по украински, од 1967. по 1995. рок. Тиж так ше постарал за материял и друк та видал вельочислени вирскоцерковни кнїжки. Од особеного значєня же ту видал, ведно з владиком др Букатком, и Святе писмо, євангелиї, на руским, перши раз на тим нашим бешедовим, литературним, язика. З тима кнїжками ше служба шицки нашо парохии з обидвох побережийох Дунаю.

Пре шицко тото, Руски Керестур постал давно глава, мац, руского народу медзи южними Славянами. Так як шпива др Гавриїл Костельник:

*Чи у швецe ише дагдзе є
Же ше шпива, плаче, шнїє?
Керестур - Руска слава
Русином, мац, глава!
Дзеци свойо оддалєни
Вон под свойо кридла дава мира
И у цудзим билим швецe
Русином є дом и вира.*

Жридла и хаснована литература:

1. Гавриїл Костельник: *LIBER MEMORABILIUM GREKOKATOLIЦКЕЙ ПАРОХИЇ БАЧКЕРЕСТУРСКЕЙ* - Хронїка Руского Керестура, Союз Русиных и Украинцох Югославїї, Нови Сад, 1998., пририхтал за обявїованє и уводне слово др Янко Рамач, 1-218 боки.

2. Др Федор Лабош: *ИСТОРИЯ РУСИНОХ БАЧКЕЙ, СРИМУ И СЛАВОНИЇ 1745-1918.*, Союз Русиных и Украинцох Горватскей, Вуковар, 1979. р. 1-300 боки.

3. Янко Олеяр: *МОНОГРАФИЈА РУСКОГО КЕРЕСТУРА и 238 РОКИ РУСКОГО ШКОЛСТВА У ЈУГОСЛАВИЇ*, “Нова думка”, числа 34. по 89., Союз Русиных и Украинцох Горватскей, Вуковар, 1982-1991. рок.

4. Мирон Жирош: *БАЧВАНСКО-СРИМСКИ РУСНАЦИ ДОМА И У ШВЕЦЕ 1745-1991.*, I том, Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла Нови Сад, боки 1-493; Исте II том, боки 1-502.

х

5. х х /*Roman Miz (JUBILARNI ŠEMATIZAM KRIŽEVAČKE EPARHIJE, Ordinarijat križevačke eparhije, Zagreb 1962., str. 210-215.*

6. Журналистични призначки и власни спознаня у архиве автора.

Руски Керестур, 5. новебра 2000.